

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРИ МОВОМИСЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІСПАНСЬКІЙ МОВАХ

Дроботенко В.Ю.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053
v.drobotenko@kubg.edu.ua

У статті розглянуто теофраземіку української та іспанської мов як об'єкт культури мовомислення цих етносів. Менталітет як акумулятор мислення народу крізь призму мови сприймається як ключ до національно-культурної специфіки фразеології. Стаття продовжує дослідження концепту «Бог», вивчення особливостей його об'єктивізації мовними засобами, зокрема паремії різноструктурних мов. Концептуальний аналіз такої фразеології уможливив характеристику наскрізних лексико-семантичних аспектів, що стали конструктивними для формування її смислового простору. Окреслено різні смислові навантаження концепту «Бог». Аналіз здійснено на основі матеріалу українських лексикографічних досліджень, збірок українських паремій, іспанських лексикографічних праць.

Ключові слова: фразеологічний склад мови, світогляд, національно-культурна специфіка, теофраземіка, семантичне поле, концепт «Бог», культура.

Дроботенко В.

Фразеология как объект культуры языкового мышления в украинском и испанском языках

В статье рассмотрена теофраземика украинского и испанского языков в качестве объекта культуры мышления этих этносов. Менталитет как аккумулятор мышления народа посредством языка воспринимается в качестве ключа к национально-культурной специфике фразеологии. Статья продолжает исследования концепта «Бог», изучение особенностей его объективации языковыми средствами, в частности паремии разноструктурных языков. Концептуальный анализ такой фразеологии позволил сделать характеристику непосредственных лексико-семантических аспектов, которые стали конструктивными для формирования ее смыслового пространства. Определены различные смысловые нагрузки концепта «Бог». Анализ осуществлен на основе материала украинских лексикографических исследований, сборников украинских паремий, испанских лексикографических трудов.

Ключевые слова: фразеологический состав языка, мировоззрение, национально-культурная специфика, теофраземика, семантическое поле, концепт «Бог», культура.

V. Drobotenko

Phraseological Units as the Object of Language Thinking Culture in Ukrainian and Spanish Languages

The article observes the theophrasemics of Spanish and Ukrainian languages as the object of language thinking of these ethnic groups. The culture takes it as a key to the national and cultural peculiarities of phraseology in terms of the language. This article has a continuation of the concept "God" research, learning the specific features of its objectivities by means of the language, such as paremies within the languages of different structure. The special focus is given to the connection between the semantics of phraseological unit and cultural codes as well as the definition of the importance of phraseological units as the elements of cultural code.

Conceptual analysis of phraseological units enabled to define the lexical and semantic aspects and it became constructive for notional base.

Study objective is theophrasemics of Spanish and Ukrainian languages, the research of a thinking process as the realization on the concept "God" by means of phraseology in above mentioned languages. The research tries to define the semantic fields of the concept for identifying common and different things in visual thinking of different nations.

Onims are the representatives of national uniqueness of the language, a kind of a lingual code of epistemological information, which can be clearly seen as an example of theonym God in phraseological constructions.

A human of every culture always needs God. It has been confirmed by various phraseological formations. The examples of theophrasemics in the languages of different structure are given below and it can be seen that there is a different sense load, the so-called semantic fields of the concept "God", which are the following:

- *God as the name of the omnipotent, omniscient and omnipresent being;*
- *God as a creator of the universe and the guard-watcher of it;*
- *God as a force of nature and as a conscious subject, which can be manifest naturally;*
- *God as a judge, a guard and the saver of humanity and the universe;*
- *God is an absolute principle explaining the existence of everything;*
- *God as a person who has a perfect will, mind and feelings;*
- *God as a source of perfection, holiness, wisdom, love, peace, etc.*

The objective fact of existence of ethnic and cultural phraseological parallels which can include not only culturally related and constantly contacting languages, but also unrelated languages, those languages that are really distant one from another in structural sense, those languages that didn't have close cultural and ethnic ties in the past. All this can mean the common thinking of different nations. The existence of certain parallels demonstrably confirms the presence certain tendency of the parallels like that. The tendency of interconnection and intercause of language and culture development in every nation; nationally unique phraseological units are the result of the lingual reflection of specific features of different cultures.

Key words: *phraseological view of language, outlook, national and cultural peculiarities, theophrasemics, semantic field, concept "God"; culture.*

Вступ. Відомий російський лінгвіст Ю.С. Степанов визначає мову як інструмент мислення і пізнання, називаючи її «простором думки» [13, 127]. Мова — це фундамент будь-якої національної культури, повноцінне ознайомлення з якою обов'язково передбачає не тільки вивчення матеріальної складової цієї культури, знання її історичної, географічної, економічної та інших детермінант, але і спробу проникнення в образ мислення нації, намагання подивитися на світ очима носіїв цієї культури, осмислити їхні погляди. Едвард Сепір, автор праці «Мова. Вступ у вивчення мовлення», дуже лаконічно і точно окреслив зв'язок між мисленням, мовою і культурою: «Культуру можна визначити як те, ЩО це суспільство робить і думає. Мова ж є те, ЯК думають» [14, 193]. Будь-яке знання формується і накопичується виключно в процесі мовомисленнєвої пізнавальної діяльності людини, саме думка і слово є головним засобом наукової творчості, саме за їх допомогою здійснюється головна робота з отримання, оформлення і закріплення в колективній свідомості окремих нових знань про світ. На думку О.О. Корнілова, саме склад мислення нації, національна логіка світосприйняття і світооцінювання є тим основоположним компонентом, до якого повинна звернутися людина, яка ознайомлюється з будь-якою культурою [9, 77].

З-поміж дослідників визнано, що фразеологія найкраще віддзеркалює світогляд народу, вона є тим мовним засобом, який утілює культурні концепти. Ми також усвідомлюємо, що тільки пізнавши план змісту тієї чи іншої мови, проникаємо в образ мислення нації, у її спосіб бачення світу. «Особливу роль у трансляції культурно-національної самосвідомості народу та його ідентифікації як такого відіграє фразеологічний склад мови, оскільки в образному змісті його одиниць втілено культурно-національне світобачення» [16, 231].

Актуальність теми зумовлена тим, що саме теофраземіка як складова фразеології і як об'єкт культури мовомислення в різноструктурних мо-

вах недостатньо висвітлена в науковій літературі, досі залишається важливим феноменом і потребує окремого вивчення.

На сучасному етапі розвитку науки про мову дослідження фразеології нерозривно пов'язане з вивченням її національно-культурної специфіки, із роллю фразеології в репрезентації мислення народу. Через мовні засоби, зокрема фразеологічні одиниці того чи того народу, можна зрозуміти ставлення цього етносу до іноземців, до непроханих гостей, дітей, тварин і, зрештою, до Бога, що і є предметом нашого дослідження.

Критичний огляд літератури, концептуальних меж, гіпотез тощо. Усі нації сприймають власне існування через індивідуальне віддзеркалення світу. Особливості такої проекції виявляються і відображаються у мові, утворюючи специфічну картину світу, і передаються від покоління до покоління. Однак саме фразеологізми ніби нав'язують носіям мови особливе бачення світу, ситуації, бо фразеологічний склад мови, як слушно зауважує В.М.Телія, — «це дзеркало, у якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну самосвідомість» [17, 83].

У цій статті продовжуємо низку досліджень теофраземіки різноструктурних мов, зокрема української та іспанської. У попередній праці ми дозволили собі ввести до наукового обігу термін «теофраземіка» [6] як один із аспектів вивчення теолінгвістики. Теолінгвістика (від *грец.* Theos — Бог і *лат.* lingua — мова) — наука, яка виникла на стику мови і релігії й досліджує прояви релігії, що закріпилися і віддзеркалилися у мові [4]. Основоположником теолінгвістики вважають Й.-П. ван Ноппена, за словами якого, «теолінгвістика намагається описати, як людське слово може бути вжите стосовно Бога, а також те, яким чином мова функціонує в релігійних ситуаціях» [Цит. за: 5, 18].

Будь-який народ завжди прислухався до Божої науки і повторював її. У різних мовах, як зазначає Н. Бабич, лексема *Бог* здебільшого виступає у фразеологізмах-побажаннях, фразеологіз-

мах-застереженнях і фразеологізмах-благаннях (моліннях). Людина сама звертається до Бога по допомогу або бажає іншій людині допомоги [1].

Про фраземи і паремії як одиниці-носії колективної свідомості крізь призму релігійного, культурного, побутового досвіду народу йдеться у праці Т. Видайчук. У статті зазначено, що «слов'янські мови під впливом культури православія засвоїли, зберегли і почасти трансформували під впливом етнічного світосприйняття сталі слова і словосполучення релігійного походження. Водночас відомо, що лексичні одиниці біблійного походження мають інтернаціональне забарвлення» [3, 1]. Основною є теза про те, що фразеологізми як сталі словосполучення фіксують і транслюють від покоління до покоління концептуальний та культурний «генотип» народу.

Українська релігійна фразеологія та особливості її функціонування в сучасному мовному просторі було розглянуто в дисертаційній роботі А. Кузи. Автор подає визначення релігійної фразеології та релігійних фразеологічних одиниць як її складової. Так, за словами дослідниці, релігійні фразеологічні одиниці — це стійкі, часто відтворювані у мові словосполучення з високим рівнем образності, експресії, абстракції, символіки, узагальнення з релігійною семантикою або релігійною конотацією і релігійними компонентами [10].

Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі були предметом дослідження Марії та Мар'яна Скаб. На прикладах творів Ліни Костенко й Сергія Жадана про-студійовано появу нових способів мовної гри з біблійними фразеологізмами. У здійсненому аналізі поетичної та прозової творчості зазначених представників модерністської (постмодерністської) течії української літератури наголошено на тому, що письменники найчастіше обіграють біблійні вислови, у таких спосіб створюючи маркер певної ситуації, певної думки, певного поняття [12].

На жаль, фразеологія інших європейських мов у заявленому вище аспекті мало вивчена. Етнокультурну стереотипізацію іспанських та українських прислів'їв досліджувала В. Шевелюк. Автор зазначає, що «прислів'я, як і фразеологізми, чітко демонструють антропоцентризм — семантичну орієнтованість на людину та події її життя. Але найголовнішою їхньою ознакою є те, що саме за допомогою прислів'їв реконструюється наївна картина світу конкретного етносу, символічний символарій культури» [19].

Вияв фразеологічних засобів у передачі релігійного складника в англійській національній свідомості аналізує Є. Климків. Автор розглядає вираження релігійного складника фразеологічними одиницями у площинах «добро — зло», «Бог — диявол», які виражають ставлення до людини (ближнього), у тому числі до представника іншого народу «чужинця». Виявлено такі осо-

бливості фразеологічного вираження релігійного складника в англійській національній свідомості, як безеквівалентність, широта вживання, переносні значення, десакаралізація [8].

Біблія мала значний вплив на формування світогляду іспанської нації. На підтвердження цього цікавою є розвідка М. Жук «Персонажі Нового Заповіту як культурами іспанської мови». Керуючись життєздатністю, фігуративністю, фразеологічною вмотивованістю, частотою використання у фільмах, піснях, рекламі, коміксах та карикатурах, у текстових алюзіях, жартах та інших варіаціях, автор виділяє сім персонажів, які зустрічаються в Євангеліях як культурами іспанської мови [7].

О. Чередниченко та І. Забула у своїй праці «Великдень, Пасха, Раques у фразеології української та французької мов: труднощі перекладу» наголошують на тому, що «перекладачі повинні знати постійні мовні відповідники (еквіваленти) фразеологізмів з релігійною лексикою» [18].

Про те, що різні етноси по-різному інтерпретують дійсність, одні й ті самі явища і характеристики, виділяють суттєві саме для цього народу елементи й у кожній мові є певний набір маркованих фразеологічних одиниць і символів, які викликають у свідомості продуцента й реципієнта мовлення стійкі асоціації, пов'язані з тими чи іншими подіями та фактами в житті конкретного народу, зазначає у своїй праці А. Марковська, досліджуючи міжкультурний аспект перекладу німецьких фразеологізмів [11]. Ми поділяємо думку пані А. Марковської про те, що національна самобутність мови найяскравіше проявляється у фразеології, тому що фразеологізми прямо співвіднесені з позамовною діяльністю, відображають образну інтерпретацію її реалій, у них закарбовані уявлення народу про навколишній світ [11, 178].

Методологія дослідження. У роботі застосовуємо антропоцентричний, етнолінгвістичний, культурологічний та геоантропоцентричний підходи, загальнонаукові (індукції, дедукції) й лінгвістичні наукові методи та прийоми (структурний, порівняльний, лексикографічного аналізу, компонентного аналізу, фразеологічного опису тощо). Структурний метод дав змогу дослідити семантичну структуру теофраземіки при застосуванні компонентного аналізу. Метод лексикографічного аналізу використано для визначення місця теофраземіки в українських словниках; порівняльний метод — для визначення спільного чи відмінного у трактуванні та способі висвітлення студійованої теофраземіки; метод фразеологічного опису — для виділення та характеристики різних типів фразеологізмів.

Результати дослідження та обговорення. Загальноновизнано, що оніми є носієм національної унікальності мови, своєрідним мовним кодом гносеологічної інформації. Це особливо чітко просте-

жується на прикладі теоніма *Бог* у фразеологічних конструкціях.

Метою нашого дослідження є теофраземіка української та іспанської мов, вивчення процесу мислення як вияву реалізації концепту «Бог» за допомогою мовних засобів — фразеологізмів зазначених лінгвальних систем. У роботі здійснено спробу окреслити семантичні поля студійованого концепту, що дасть змогу виявити спільні та відмінні риси в образності мислення різних народів.

Бог не просто джерело буття, він і є саме істинне буття. Ідея єдиного Бога — ідеальної істоти, звільненої від тілесності — мала велике загальнокультурне значення. Безтілесність означає свободу від будь-яких обмежень, пов'язаних із матеріальністю й тілесністю. Така істота є не просто могутньою, а всемогутньою, не просто мудрою, а премудрою, всезнаючою. Бог не просто довго живе, він і є сама вічність і нескінченність. Він — абсолютно досконала істота [2].

Людина незалежно від того, до якої культури належить, завжди відчувала потребу в Богові, і це засвідчують численні фразеологічні утворення. У наведених нижче прикладах теофраземіки різноструктурних мов можемо побачити різні смислові навантаження, так звані семантичні поля концепту «Бог», а саме:

— Бог як назва всемогутньої, всезнаючої та всюдисущої істоти;

— Бог як творець Всесвіту та його споглядач;

— Бог як сила природи і як свідомий суб'єкт, який може виявлятися природно;

— Бог як суддя, захисник, рятівник Всесвіту і людства;

— Бог як безумовний принцип, що пояснює існування всього;

— Бог як особистість, яка має досконалу волю, розум і почуття;

— Бог як джерело досконалості, святості, мудрості, любові та миру.

Розглянемо фразеологію різноструктурних мов, що засвідчує схожість мислення представників різних народів і відповідно культур.

A quien se aventura, Dios le ayuda («Хто ризикує, тому Бог допомагає») — *Богу молися, починай, не бійся*. Бог виступає не тільки як вища сила, але й як порадник, захисник, компаньйон (бо «допомагає»). Будь-якій людині деколи потрібно ризикнути, перебороти себе, аби стати кращою та наблизитися до чогось омріяного; без ризику життя не було б повноцінним, це необхідний компонент розвитку. Якщо ризик — виправданий, свідомий засіб на шляху до мети, то Бог намагатиметься всіма силами допомогти людині, підтримати її, бо розуміє, що це їй потрібно.

A quien habló, Dios le oyó («Почує Бог того, хто просить») // *Dios da de comer al que gana para almorzar* («Бог дає тому, хто цього потребує») — *Кому Бог допоможе, той усю трудність переможе*.

Бог виступає як вища сила, захисник, утілення милосердя та любові до людей. Якщо людині щось потрібно, то не треба про це мовчати. Найбільші труднощі можна побороти тільки з Божою допомогою. Завжди треба озвучувати свої бажання, а потім вже стане видно, чи доречні вони, чи ні. Хотіти, прагнути до чогось і не говорити про це, не посилати до Бога запит — це так само недобре, як і надміру вимагати свого. Тобто ніколи не треба вдаватися до крайнощів, завжди варто шукати золоту середину.

Al salvo, Dios le salva («Береженого Бог береже») — *Береженого Бог береже, а козака шабля стереже*. Бог виступає як захисник, охоронець, уособлення турботи і безпеки. Перше значення фразеологізму — суто психологічне. У складних життєвих ситуаціях людині варто бути обачною, обережною, бо від цього часто залежать її здоров'я або життя. Відомі випадки, коли за гостре слово або надто сміливий вчинок людину позбавляли волі чи взагалі страчували. Це не означає, що завжди треба мовчати, коли щось не подобається. Але навіть у цьому треба дотримуватися золоті середини, аби зберегти власну гідність і при цьому не натрапити на очевидну загрозу. Друге значення — фізіологічне. Людині потрібно доглядати себе, берегтися, аби залишатися здоровою довгі роки. Якщо, наприклад, хтось виходить узимку на вулицю без шапки і не замислюється про можливу небезпеку, то Бог, бачачи таке байдуже ставлення до себе, перестає опікуватися цією людиною. А навіщо? Якщо людина навіть не усвідомлює можливої небезпеки. Тільки якщо після цього вона захворіє, то, можливо, зрозуміє, чому. Проте може й не здогадатися.

Dios lo hace, y Él sabe porqué lo hace («Бог знає, що він робить») — *У Бога все розписано // Богу видніше // Знає Бог із неба, що кому треба // Нам Бога не вчити, як хліб родити // Бог знає, що робить*. Бог виступає як вища сила, суддя; залежно від контексту — сила, яка карає або допомагає.

Бог усе знає й усім опікується, тому він ніколи не помиляється у визначенні кари або нагороди. Людина заслуговує на схвалення вчинків, коли вона праведної вдачі й чинить відповідно; якщо ж вона згрішила, то варта справедливого покарання, аби усвідомити гріх та розкаятися в ньому.

Dios nos oye, Dios nos ve; y de nuestras almas lee («Бог нас чує, Бог нас бачить і читає в наших душах») // *Dios todo lo ve y todo lo puede* («Бог все бачить і все може») — *Одному Богу відомо // Бог не теля, бачить звідтіля // Бог бачить все*. Бог виступає як всеохоплююча вища сила. 1) Господу все відомо, він знає всі людські прагнення, бажання, мрії («Бог нас бачить», «читає в наших душах»), тож допомагатиме у чесних справах, а грішним намагатиметься завадити та покарати за них. Але Бог любить усіх людей. Краще все ж таки бути праведним, аби заслуговувати на Його

любов. 2) Треба звертатися до Бога з молитвою, дякувати йому та просити про те, чого людина потребує («Бог нас чує»).

La alegria Dios la da y le diablo la quita («Бог несе радість, диявол її забирає») — *Бог несе в душу радість і добро, а чорт нітму і зло*. Бог — всеохоплююча вища сила, «світоч». Християнство — це релігія, у якій праведній людині слід бути доброю, чесною, сміливою, працьовитою, скромною. Щоденна молитва з подякою Богові приносить віруючій людині справжнє, високе задоволення. Наведені вище якості роблять будь-кого кращим, сприяють особистісному розвитку та спрямовують на правильний шлях. Віруючи, людина знаходить у цьому радість, яку ні чим не замінити. Коли ж людина ступає на хибну путь, піддається штучним задоволенням, мінливим спокусам, — то втрачає ту радість, яку могла б відчувати віруючи. Бог іде із серця особистості, на його місце приходять диявол. Людина відчуває радість від насолод, але то радість несправжня, диявольська.

Проте самобутні українські чи іспанські фразеологізми, спричинені неоднаковістю мовної свідомості, доводять, що представники різних мовноутворювальних соціумів відчувають, споглядають, оцінюють і переживають по-різному.

Guarda me Dios del agua mansa, y de la brava me salvar yo («Позбав мене, Господи, від стоячої (спокійної, яка повільно тече) води, а від бурхливої води я й сам убережуся»). Бог виступає як вища сила (людина звертається до нього по допомогу з проханням захистити від «спокійної води»). Під «спокійною водою» мається на увазі надто розмірене, спокійне, нудне, одноманітне життя, що не дає людині розвиватися, реалізувати себе як особистість. Мовець звертається до Бога з проханням позбавити його від цієї напасти, аби долати перешкоди, іти до своєї мети, удосконалюючи себе і не даючи психічно й морально «загинуті» серед одноманітності. «Бурхлива вода» — це звабі, різноманітні спокуси, що постають на життєвому шляху і можуть звести на хибну дорогу, зашкодити у досягненні поставленої мети. Людина готова боротися з ними, боронити себе, аби не втратити правильного напрямку. І знову ж таки вона бажає уникнути надмірного спокою, що схожий на сон, «повільного вмирання серед життя», аби не згнівати психічно й морально (тому надто спокійний, «розслаблений» життєвий темп порівняно тут зі стоячою водою, бо вона теж має за основу певні процеси гниття). Можна зробити припущення, що цей фразеологізм виник за доби бароко, коли людина переосмислювала свою роль у житті й Всесвіті, розуміла власне ставлення до життєвих подій і міркувала, як досягти гармонії, аби не втратити своє «обличчя»; але при цьому розуміла певну жорстокість життя і могутність тих сил, що намагаються зашкодити їй на шляху до мети.

Cada uno en su casa y Dios en la de todos («Кожен у своєму домі, а Бог всюди»). Бог виступає як всеохоплююча вища сила, божество з надможливостями («Бог усюди»). Акцент робиться на тому, що Бог усе бачить, усе чує, він «усюди», тобто, від нього не треба ховатися. Люди «кожен у своєму домі» — у них є власне життя, особисті бажання, мрії, прагнення. Але Бог усіх бачить, усе розуміє, і тому людям не треба грішити, бо від Бога нічого не сховати, а кара за провину приходить завжди.

Corazones quiere Dios; higados no («Бога люблять серцем, а не печінкою»). Бог виступає як вища сила, яку люблять і якій поклоняються. У справжній любові до Бога завжди переважає нематеріальний, духовний мотив. Якщо любити й поважати Господа тільки заради того, аби прохати його про матеріальні цінності та задоволення своїх фізіологічних потреб, насолод («любити печінкою»), то така любов не відповідає засадам християнства. Недарма ж існують пости, чернече відречення від усього світського. Таким чином людина показує Богу, що у любові до нього можна відмовитися від матеріального, але сама любов з цього тільки зміцніє.

Dios da a cada hombre un gran premio: el tiempo («Бог дає кожному вибір: час»). Бог виступає як вища сила, порадник. Кожній людині відведено певний часовий відрізок — земне життя. Під час нього вона може вирішити, грішити їй чи ні, як долати перешкоди (чи взагалі не долати), кого обирати до пари. Для кожного вибору людині надається певний час.

Також Бог може надавати людині вибір, відміряючи її життя як коротке чи довге. Якщо вона відчуває близькість смерті, то може поводитися певним чином й наважитися на те, чого ніколи не зробила б за інших обставин. Тобто мала кількість часу впливає на життєвий вибір людини.

Dios es el amo y los demis sus criados («Бог — хазяїн, усі інші — його слуги»). Бог виступає як вища сила, головний серед людей; вірець для інших. 1) Бог наділений надлюдськими можливостями, він схвалює добрі й чесні вчинки та засуджує неправедні, карає за гріхи. Тому людям треба бути обачними, слухатися настанов Бога й намагатися не гнівити його, бо за гріхи обов'язково буде кара. 2) акцент на тому, що Бог вищий за людей, тому Він — «хазяїн, усі інші його слуги». Маємо згадати притчу про «пастиря й овець», де пастир — це Бог, його слово, а вівці — то люди, які були колись темними, а тепер навчаються Божого Слова й стають кращими.

Donde Dios cierra una puerta abre una ventana («Де Бог зачиняє двері, там відчиняє вікно»). Бог виступає в ролі радника, доброго, уважного та милосердного помічника людини. Буває так: ми чогось дуже хочемо, але не отримуємо. Людина опускає руки, їй здається, що можливість втрачена і більше ніколи не повернеться, а Бог зали-

шив її та не допоможе. Душу охоплюють розпач та розчарування. Але Господь ніколи не залишає людину «ні з чим». На місці втраченої перспективи завжди постає інша, навіть ліпша. Недарма ж кажуть: «Що не робиться — усе на краще». Тому згодом розуміємо: якщо щось сталося — значить воно мусило статися, і це був кращий варіант розвитку подій. Бог надає людині безліч можливостей, і якщо нам здається, ніби щось не вийшло — значить Господь приготував кращу перспективу, яка вплине на наш подальший розвиток. Цілком імовірно, вона буде не дуже схожа на втрачену, але не менш корисна. Недарма ці можливості порівняно з дверима й вікном: через двері можна увійти або вийти, але через вікно летиться світло, а світло — це знання. Вони завжди були корисними для людини, тому треба дякувати Богові за те, що він сприяє нашому саморозвитку.

Donde está la paz, Dios está; donde no, Lucifer y Satanás («Де мир, там Бог, де немає, там диявол і сатана»). Бог виступає як вища сила, яка примирює. 1) Коли люди живуть у мирі й злагоді, люблять і поважають одне одного, то їхніми душами керує Бог — адже його незрима присутність завжди там, де є чесність, працьовитість, доброта тощо. Якщо ж люди сваряться, а серця сповнюються злістю, зневагою, презирством, то можна сказати, що в їхніх душах оселяється диявол, це він навчив їх поводитися таким чином. Коли люди не хочуть бути праведними, жити дотримуючись засад християнства, Бог відвертається від них, залишаючи напризволяще; і тоді вони стають легкою здобиччю диявола. 2) Можна розглянути це і в ширшому розумінні — як мир та війну на теренах будь-якої держави. Коли люди поважають одне одного, бажають усім добра й миру, вважають убивство найтяжчим гріхом — це значить, що вони дотримуються заповідей Господа і, без сумніву, мають його у своїх серцях. Якщо ж серед населення панує розбрат, ненависть, зневага до особистості, якщо люди вороже ставляться одне до одного і готові вбити через будь-яку причину або вже вбивають, спалюють села й міста, чинять жорстокості серед мирного народу — можна сказати, що вони зреклися Бога. Бо Господь не підтримує чвари й жорстокість, це — справа диявола. Бог заохочує лише любов до ближнього, повагу й самопожертву, коли це необхідно. Але жертвувати собою заради держави, вбиваючи інших, або ж самому іти на смерть, штучно перериваючи термін, відведений для життя Богом, — це не відповідає християнському віровченню. Господь завжди проти війн та розбрату.

Dios, como los ruiseñores como los corazones («Бог як соловей у серці»). Бог виступає помічником, утіхою у скрутну хвилину. Люди люблять пісні солов'я, знаходять у них втіху. Так само вони вбачають заспокоєння й радість у Господі — адже до нього завжди можна звернутися з молитвою

(проханням або подякою), і стане легше. Кожен християнин має Бога в серці, оточеного любов'ю й подякою, тому тут доречно порівняння із соловейком та його гніздом або з ореолом вражень, які склалися від цієї пташки в людині.

Siempre da Dios más de lo que hay («Бог дає більше, ніж ти маєш»). Бог — вища сила, уособлення добра й милосердя. 1) Господь завжди дає людині можливості для розвитку — створює певні ситуації, у яких вона буде вдосконалювати себе. Отже, набуваючи необхідного життєвого досвіду, особистість отримує скарб — знання. Тому людина похилого віку знає завжди більше, ніж молода; і це набувається роками. Недарма ж кажуть: «Людина все життя вчиться». Тому Бог «дає більше, ніж ти маєш». 2) Коли людині чогось не вистачає, вона може попросити про це у Бога, і він задовольнить її бажання. Навіть якщо Господь омріяного не дає, віруючий отримує безцінний досвід молитви. Тому навіть після молитви людина має більше, аніж до неї.

Jamás una puerta Dios cerró, sin abrir dos («Ніколи Бог не зачиняє двері перед тобою»). Бог — порадник, добрий друг. Господь завжди чинить так, аби людина мала можливість розкритися, виявити свої кращі риси. Навіть якщо здається, що перспектив немає — насправді вони є завжди, треба лише уважніше придивитися. Бог завжди опікується людьми, він не дозволить собі тримати їх у темряві незнання та деградування.

Guardado está, lo que Dios guarda («Бережи те, що дав тобі Бог»). Бог — вища сила, уособлення добра й турботи. Коли Бог нагороджує людину чимось, він показує їй, що милосердний до неї, що він її любить. Допомога Господа — це вияв вищого добра; людині треба залишатися морально стійкою, аби бути праведною протягом усього свого життя і мати безпосередній зв'язок із Богом, берегти його любов. Це стосується і матеріальних, і духовних цінностей, що їх людина отримала від Творця, бо в цьому — основа життя.

Secreto de dos, secreto de Dios; secreto de tres, del diablo es («Секрет для двох — це для Бога, секрет для трьох — для чорта»). Бог — вища сила, уособлення турботи, делікатності й розуміння. Секрет є секретом, коли його знають двоє, і в цьому є певна гармонія. Якщо ж він переходить до третього, тут чатує небезпека, бо секрет може швидко стати відомим. Як кажуть у таких випадках, «третій зайвий». Дуже часто процес, який потребує двох учасників, не повинен мати за свідка третього, бо це суперечить християнству. Існують певні моменти, коли почуте та побачене не має розголошуватися; двом людям, які задіяні у цих моментах, не потрібен третій, бо він буде зайвим і може стати небезпечним. Адже ймовірно, що третя особа привселюдно озвучить таємницю, яка не потребує розголосу. Та й просто стежити потайки, підглядати у щілину, під-

слухувати під дверима, щоб потім розносити плітки — це не відповідає ідеалу чесної, високоморальної людини з почуттям власної гідності та, звичайно ж, протиставляє себе принципам релігії. Серед явищ, які не потребують свідків, окрім двох учасників, класичний — це кохання (побачення та шлюб), а також прояви іншої любові — не менш високого почуття, які теж потребують камерності.

Самобутніми виступають і українські фразеологізми.

Бог дасть долю і в чистім полі. Бог — вища сила, що опікується долями людей. 1) Призначене щастя нас не мине. Як би людина не намагалася уникнути долі, те, що призначене їй Богом, усе одно рано чи пізно здійсниться. Слово щастя можна розглядати і в прямому, і в переносному, іронічному значенні як синонім *нещастя, лиха*. Тому варто докладати зусиль не для того, щоб уникнути долі, а для того, аби бути хорошою людиною. 2) Навіть якщо людина народилася у родині з невеликими статками або взагалі не має родини, якщо плідно і невтомно працювати, можна досягти успіху в будь-якій царині, піднятися до бажаного рівня життя. Бог ніколи не залишає людину перебувати в низах — він показує їй шлях угору і те, як можна досягти мети, а також можливості для розвитку. Не має значення, який заробіток у родичів, — важливо, чого досягла особистість у житті, й наскільки вона розвинулася внутрішньо та духовно. Не має значення, відомого або знатного роду людина чи ні, яку має спадковість, які схильності. Якщо не боятися труднощів, прагнути до праці і йти тільки вперед, удосконалюючи себе, можна досягти будь-яких вершин. А Бог допоможе людині в цьому.

Бог душі не губить, сама ся судить. Бог виступає як вища сила; милостивий, але справедливий суддя. 1) Сам себе осуджує чоловік за лихі діла. Коли людина грішить, то часто не усвідомлює цього; але потім особа може відчутти сором за скоєне і, відповідно, покаятися. Бог завжди милосердний до тих, хто усвідомив свій гріх та покався, зізнавшись у ньому. Господь не карає визнання людиною провини. Але сама людина, навіть покавшись, вигадує собі власну кару. Таким чином особистість виховує себе, усвідомлюючи, як можна чинити, а як — ні. 2) Бог любить усіх людей, він прагне донести високоморальні заповіді до кожного. Але буває так, що людина не хоче відкрити душу Господу — вона свідомо чи несвідомо грішить і тому губить себе, засуджуючи на вічне горіння в пеклі після смерті. Тому Бог ніколи не бажає зла людині або її духовної загибелі, але вона власними вчинками підписує собі вирок (судить себе).

Бог має драбину, угору і в долину. Бог виступає як вища сила, могутня й всеохопна. 1) Сьогодні може бути чоловік на вершині слави й багатства,

а завтра — знівечений. Людське життя, як кажуть, смугасте: сьогодні біла смуга, завтра — чорна. Особистість може досягти будь-якого успіху, слави, здобути чималих статків, але достатньо лише примхи долі — і можна все втратити. Але якщо Бог дає людині випробування або створює певні труднощі в її житті — це значить, що він перевіряє її на моральну стійкість, чесність та праведність. Тому Господь може іноді піднімати будь-кого на вищий рівень життя або опускати, щоб подивитися, яким він стане і як поводитиметься; чи залишиться справжнім християнином, або ж йому треба дати ще випробувань для загартування духу. 2) Господь опікується всіма людьми: він може допомагати і багатим, якщо вони живуть чесно й праведно, і бідним, коли вони дотримуються заповідей. Головна умова — любити й поважати Бога та жити, дотримуючись його настанов. Тоді Господь обов'язково допоможе у разі необхідності будь-якій людині.

Бог не трубить, коли чоловіка губить. Бог виступає як вища сила, суддя, уособлення кари за скоєне. 1) Бог не повідомляє наперед, коли кара йде. Якщо людина згрішила, то це бачить Господь. І якщо вона не хоче усвідомити свій гріх та покаятися, обов'язково прийде покарання. Але Господь ніколи не повідомляє про це заздалегідь — адже людина намагатиметься уникнути кари. Тому покарання завжди приходять несподівано, і той, хто згрішив, повинен особисто здогадатися, чому він викликав праведний гнів Бога. 2) Кара за скоєні гріхи — це особиста справа кожного, про яку не повинні знати інші люди. Тому Бог ніколи не розголошує цієї таємниці, бо людині, що дістала покарання, нелегко, а негативна реакція оточення тільки посилює її складний стан. 3) Якщо Бог карає людину — значить вона на це заслужила, й інші не повинні заважати. Господь завжди знає, що робить. Коли людина дістає від нього покарання — це буде їй на користь, але інші часом не здогадуються про це, роблять хибні висновки й намагаються завадити карі, гальмуючи внутрішній розвиток людини, запланований Богом.

Відпусти, Боже, гріха, коли натура лиха. Бог виступає як вища сила, можливий порадник. 1) *Господи, я б не хотів грішити, та мушу, бо таку вдачу маю.* Спосіб життя деяких людей вимагає постійного скоєння гріхів, до яких ці люди вже призвичаїлися, та інакше не можуть. Такими є злодії, люди без постійного місця проживання, ті, які виростили у несприятливому середовищі. Вони б і самі були раді не грішити, але оточення або саме життя вимагають від них цього. Людина коїть постійні гріхи, аби вижити, розуміючи, що інакше не може. Тому вона звертається до Бога з молитвою «відпусти, Боже, гріха, коли натура лиха», бо вважає це єдиним шляхом до духовного порятунку. 2) Це також стосується людей,

які з народження мали схильність до недобрих дій — вони постійно грішать і звертаються до Бога для порятунку душі, але вдало виправдовують свої вчинки «лихою натурою». 3) Прислів'я може мати суто жартівливий сенс, сповнений іронії — людина озвучує його, коли, наприклад, ненавмисне щось зробила, попросила пробачення і хоче «покаятися». Зазвичай дії або думки, на підставі яких виникло прислів'я, не мають серйозних наслідків.

Дає Бог діти, дасть і що одіти. Бог виступає як вища сила, захисник. 1) Бог опікується всіма людьми на світі. Немає такої особистості, яка вірує в Бога і яка б не отримала допомоги від нього. Часто люди помічати не помічають, але вона є. Господь не залишить нікого (тим паче маленьку, незахищену дитину) напризволяще, він завжди опікується всіма. Діти — це створіння з чистою душею, безгрішні. Тому Бог завжди любить малят та опікується ними найбільше. 2) Якщо у родині є діти й батьки опікуються ними, Господь допоможе у цьому. Коли ж про малят зовсім не дбають, Бог відвертається від цієї сім'ї, залишаючи її без своєї любові й милосердя.

З Богом, Парасю, коли тебе люди хочуть // З Богом, Парасю, коли люди трапляються // З Богом — сталий вислів — побажання успіху, щастя; Бог виступає як захисник, вища всеохоплююча сила. 1) *Колизабираєшся, то менше клопоту для нас.* У вузькому розумінні вживається, коли йдеться про шлюб; стосується молоді дівчини, якій треба виходити заміж. Зміст у тому, що не варто відкидати всі варіанти — треба користуватися можливістю, поки є чоловіки, які хочуть одружитися на дівчині, бо інакше можна й до «сивих кіс додівувати». Сама структура вказує на полегшення: коли дівчина виходила заміж та йшла до хати чоловіка, життя батьків набувало іншого сенсу, пов'язаного зі звуженням родини. Адже тепер на одного її члена ставало менше, і це сприяло економічному піднесенню сім'ї: дівчину, яка стала дружиною, забезпечували тепер чоловік та його батьки. 2) У ширшому розумінні має значення «вико-

ристовуї можливість, поки є». Може вживатися у будь-якій ситуації з таким значенням.

Сам об'єктивний факт існування етнокультурних фразеологічних паралелей, які можуть охоплювати не лише тією чи тією мірою споріднені й у культурному відношенні постійно контактуючі мови, а й мови дуже далекі одна від одної структурно, що не мали в минулому тісних етнокультурних контактів, свідчить про спільність законів мислення різних народів. Такі паралелі наочно засвідчують наявність певної тенденції й тісного взаємозв'язку, взаємозумовленості розвитку мови та культури кожного народу; самобутні в національному стосунку фразеологізми є результатом мовного відображення специфіки тієї чи тієї культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семантична класифікація теофраземіки української та іспанської мов дала змогу подати якісну характеристику досліджуваних мовних одиниць. Аналізуючи фразеологічний склад різних мов, можемо констатувати як схожість, так і відмінності поглядів на духовні й моральні цінності, зокрема у сприйнятті Бога, на культурну складову світогляду їхніх представників.

Під час дослідження було з'ясовано і підтверджено той факт, що в основі змістової структури мови — єдина логіко-понятійна база, сукупність ментальних універсалій. Вона є базовим компонентом мислення. Цей складник мислення інтернаціональний і не залежить від національних мов і культур. Саме наявність цього загального мисленневого коду робить принципово можливим розуміння між людьми різних культур і мовних колективів. Проте однакова лише база, основа. Розвиток, деталізація і конкретизація універсальної логіко-понятійної основи кожним етносом здійснюється по-своєму і є національно зумовленим, специфічним.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розширенні розглянутої вибірки фразеологізмів із додаванням теофраземіки англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. «Сила Божа» в народній фразеології / Н. Бабич // Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : зб. наук.-дидакт. пр. — Чернівці : Вид. дім «Букрек», 2009. — С. 118–123.
2. Бондар. С.В. Становлення наукового пізнання в період Середньовіччя / С.В. Бондар. // Практична філософія. — 2013. — № 3 (№ 49). — С. 150–157).
3. Видайчук Т.Л. Релігійна культура та свідомість і формування фразеологічного фонду української мови / Т.Л. Видайчук [Електронний ресурс] // Синопис. Електронне фахове видання Київського університету імені Бориса Грінченка, 2013. — Вип. 2. — Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/53/43>
4. Гадамский А.К. Семантико-прагматические проблемы теолингвистики / А.К. Гадамский // Научный вестник Луганск. нац. пед. ун-ту. — 2004. — № 12 (80). — С. 33–38.
5. Гадамский А.К. Теолингвистика: история вопроса / А.К. Гадамский // Ученые записки Таврич. нац. ун-та. Серия: Филология. — Симферополь : ТНУ, 2005. — Т. 18 (57), № 1. — С. 16–26.

6. Дроботенко В.Ю. Фразеологічні утворення в різноструктурних мовах (на матеріалі української, англійської та іспанської мов) / В.Ю. Дроботенко // *Studia Philologica* (Філологічні студії) : зб. наук пр. / редкол.: І.Р. Буніятова (голов. ред.), Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. — Вип. 8. — С. 36–41.
7. Жук М.О. Персонажі Нового Заповіту як культурами іспанської мови / М.О. Жук // *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологія*. — Харків, 2015. — Вип. 73. — С. 64–66.
8. Климків Є.М. Фразеологічні засоби вираження релігійного складника в англійській національній свідомості / Є.М. Климків // *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія»*. — 2013. — Вип. 34. — С. 91–96.
9. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов : [учеб. пособ.] / О.А. Корнилов. — 3-е изд. испр. — М. : КДУ, 2011. — С. 77–350 с.
10. Куза А.М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі : дис. ... канд. філол. наук [Електронний ресурс] / Куза А.М. — Львів, 2016 — Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/dis_kuza.pdf
11. Марковська А.В. Міжкультурний аспект перекладу німецьких фразеологізмів (на матеріалі сучасної німецькомовної преси) / А.В. Марковська // *Наукові записки Бердянськ. держ. пед. ун-ту*. — 2014. — Вип. III. — С. 177–185.
12. Скаб М. Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі / М. Скаб, М. Скаб // *Учені записки Таврійськ. нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. — 2012. — Т. 25 (64), № 2 (1). — С. 232–237.
13. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю.С. Степанов. — М. : Наука, 1985. — 335 с.
14. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. — М. : Изд. группа «Прогресс», 1993. — 656 с.
15. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис ; упорядкув., прим. та вступ. ст. М.М. Пазяка. — К. : Либідь, 2004. — 352 с. — (Пам'ятки історичної думки України).
16. Телия В.Н. Русская фразеология / В.Н. Телия. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. — 288 с. — (Язык. Семиотика. Культура).
17. Телия В.Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов // *Славянское языкознание*. — М. : Наука, 1993. — С. 302–315.
18. Чередниченко О. Великдень, Пасха, Раques у фразеології української та французької мов: труднощі перекладу / О. Чередниченко, І. Забула // *Біблія і культура : зб. наук. ст.* — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 10. — С. 111–115.
19. Шевелюк В.А. Етнокультурна стереотипізація іспанських та українських прислів'їв / В.А. Шевелюк // *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова*. — 2009. — Вип. 3. — С. 168–172. — (Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов»).
20. Refranespopularesespaoles [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dichosrefranespopulares.blogspot.com/>

REFERENCES

1. Babych, N. (2009). «Syla Bozha» v narodnii frazeologhii [“The Power of God” in Folk Phraseology]. *Bohoslovskiy styl ukrainskoi movy u konteksti stylistychnoi nauky*, 118–123.
2. Bondar, S.V. (2013). Stanovlennia naukovooho piznannia v period Seredniovichchia [The Scientific Perception in Medieval Times]. *Praktychna filozofia*, 49, 150–157.
3. Vydaichuk, T.L. (2013). Relihiina kultura ta svidomist i formuvannia frazeolohichnoho fondu ukrainskoi movy [Religious Culture and Consciousness in Forming the Phraseological Fund of Ukrainian Language]. Synopsys. Elektronne fakhove vydannia Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka. <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/53/43>
4. Gadomskii, A.K. (2004). Semantiko-pragmatische probleme teolingvistiki [Semantic-Pragmatic Problems of Theolinguistics]. *Naukovyi visnik Luhanskoho natsionalnoho pedahohichnoho universitetu*, 12 (80), 33–38.
5. Gadomskii, A.K. (2005). Teolingvistika: istoriia voprosa [Theolinguistics: History of Question]. *Uchionnye zapiski Tavricheskogo natsionalnoho universiteta*, Vol. 18 (57), 16–26.
6. Drobotenko, V.Yu. (2017). Frazeolohichni utvorennia v rizostrukturnykh movakh (na materialy ukrainskoi, anhliiskoi ta ispanskoi mov) [Phraseological Formations in Languages of Different Structures (a case study of Ukrainian, English and Spanish languages)]. *Zbirnyk naukovykh prats Studia Philologica (Filologhichni studii)* 8, 36–41.
7. Zhuk, M.O. (2015). Personazhi Novoho Zapovitu yak kulturemy ispanskoi movy [Characters of New Testament as Culture Units of Spanish]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. “Filolohiia”*, 73, 64–66.

8. Klymkiv, Ye.M. (2013). Frazeolohichni zasoby vyrazhennia relihinoho skladnyka v anhliiskii natsionalnii svidomosti [Phraseological Means of Expression of Religious Particle in English National Consciousness]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*, 34, 91–96.
9. Kornilov, O.A. (2011). Yazykovyie kartiny mira kak proizvodnyie natsionalnykh mentalitetov [Language Pictures of the World as Derivatives of National Mentality]. 3-e izd. Ispravlennoie. M., KDU, pp. 77–350.
10. Kuza, A.M. (2016). Ukrainaska relihiina frazeolohiia: osoblyvosti funktsionuvannia v suchasnomu movnomu prostori [Ukrainian Religious Phraseology: Peculiarities of Functioning in Modern Lingual Environment]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filolohichnykh nauk. Lviv. http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/dis_kuza.pdf
11. Markovska, A.V. (2014). Mizhkulturnyi aspekt perekladu nimetskykh frazeolohizmiv (na materiali suchasnoi nimetskomovnoi presy) [Intercultural Aspect of Translation of German Phraseological Units (based on modern German-speaking media)]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 3, 177–185.
12. Skab, M., & Skab, M. (2012). Bibliini frazeolohizmy yak obiekt movnoi hry v suchasni ukrainskii literaturi [Biblical Phraseological Units as an Object of Language Game in Modern Ukrainian Literature]. *Ucheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, Vol. 25(64), 2 (1), 232–237.
13. Stepanov, Yu.S. (1985). V triekhmernom prostranstve yazyka. Semioticheskie problemy lingvistiki, filosofii, iskusstva [In Third-Dimensional Lingual Environment. Semiotic Problems of Linguistics, Philosophy, Art]. M., Nauka, 335 p.
14. Sepir, Ye. (1993). Izbrannyye trudy po yazykoznaniiu i kulturologii [Selected Works on Linguistic Studies and Culture Studies]. M., Izdatelskaia gruppa «Progress», 656 p.
15. Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe [Ukrainian Proverbs, Sayings, etc.]. Uklav M. Nomys. Uporiadkuvav, prym. ta vstupna stattia M.M. Paziak. K., Lybid, 352 p.
16. Teliia, V.N. (1996). Russkaia frazeologiia [Russian Phraseology]. M., Shkola "Yazyki russkoi kultury".
17. Teliia, V.N. (1993). Kulturno-natsionalnyie konnotatsii frazeologizmiv [Cultural and National Connotation of Phraseological Units]. *Slavianskoie yazykoznanie*. M., Nauka, pp. 302–315.
18. Cherednychenko, O., & Zabula, I. (2008). Velykden, Paskha, Paques u frazeolohii ukrainskoi ta frantsuzskoi mov: trudnoshchi perekladu [Easter, Pesah, Paques in Ukrainian and French phraseology: difficulties of translation]. *Chernivtsi, Ruta. Bibliia i kultura: zbirnyk naukovykh statei*, pp. 111–115.
19. Sheveliuk, V.A. (2009). Etnokulturna stereotypizatsiia ispanskykh ta ukrainskykh prysliviiv [Ethnic and Cultural Stereotyping of Ukrainian and Spanish Proverbs]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 9. "Suchasni tendentsii rozvytku mov"*, 3, 168–172.
20. Refranes populares espaoles. <http://dichosrefranespopulares.blogspot.com/>